

Wulkan atylanda diri galan pompeýliler nirä gitdiler?

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Wulkan atylanda diri galan pompeýliler nirä gitdiler? WULKAN ATYLANDA DIRI GALAN POMPEÝLILER NIRÄ GITDILER?

B.e.öňki 79-njy ýylda Wezuwiý wulkany atylanda müňlerçe adam heläk bolupdy. Emma hemmesi däl. Eýsem heläkçilikden halas bolanlar nirä gitdilerkä?

Wulkan atylanda daş-töwerege ýagan gyzgyn daşlar, ýakyp-ýandyryp barýan howurly epgekdir zäherli gazlar Pompeý we Gerkulanum şäherleriniň iki müňe golaý ýaşaýjysynyň heläk bolmagyna getirdi.

Emma bu tebigy heläkçilik şäheriň ähli ýaşaýjylaryny öldürmändi. Ýogsa-da, heläkçilikden janlaryny halas edenem bolsalar, küllere gömlen öýlerinden jyda düşenler nirä gitdilerkä?

Hadysanyň antiki dünýäde bolup geçendigini göz öňüne tutsak, onda olaryň gaty bir uzaga gitmändiklerini çak etse bolar. Geçirilen soňky barlaglar diri galanlaryň Günorta Italiýanyň kenarýaka sebitlerindäki Kuma, Napoli, Ostiýa ve Possuoli ýaly şäherlere ýerleşendigini görkezdi.

Miami uniwersitetiniň professory Stiwen Tak taryhy maglumatlaryň pytraňňylygy sebäpli diri galanlaryň nirä gidendiklerini doly kesgitlemegiň kyn düşýändigini aýtdy.

Heläkçilikden soň adamlaryň ümzüginiň nirä gönügendigini kesgitlemek üçin taryhy resminamalary, ýazuw ýadygärliklerini, taryhy eserleri we antiki ýadygärlikleri-de öz içine alýan taryhy maglumatlary gözden geçirip birnäçe kriteriýalary döretmeli bolýar.

Şonuň üçinem S.Tak Pompeýdäki we Gerkulanumdaky tanalýan maşgala atlaryny bir ýere jemläp, olaryň b.e.öňki 79-njy ýyldan soň nirelerde duş gelip-gelmändigine üns berdi. Alym aýratynam ot hudaýy Wulkan ýa-da heläkçilikden soň golaý-

goltumdaky şäherlerde ýüze çykan Pompeýiň penakär hudaýy Wenera Pompeýana ybadathanasy ýaly Gerkulanum medeniýetine mahsus yzlary-da içgin öwrendi.

S.Takyň aýtmagyna görä Pompeýde we Gerkulanumda 15-20 müň töweregi adam ýaşapdyr, olaryň köpüsi Wezuwiý wulkanynyň döreden heläkçiliginden halas bolmagy başarypdylar.

Diri galanlardan Korneliý Fusk atly biri soň-soňlar rimlileriň Aziýa diýip atlandyran ýurduna (häzirki Rumyniýa) geçirilen ýörişde wepat bolupdyr. S.Tak bu barada eden çykyşynda: «Onuň wepat bolan ýerinde ýörite ýazgy edilipdir, ýazgyda onuň aslynyň pompeýlidigi, soňra Napolide ýaşandygy we goşuna girendigi barada aýdylýar» diýdi.

Olaryň ýolagçylygy we beýleki maglumatlar boýunça jikme-jik wakalary habar berýän başga bir taryhy maglumatda pompeýli Sulpisiý maşgalasynyň hem Kumada ýerleşendigi mälim boldy.

S.Tak «Arheologlar Pompeý diwarlarynyň daşynda bu maşgalanyň maliýe hasap-hesipleriniň ýöredilen seýfiniň üstünden bardy. Seýf ýoluň ugrundan üsti kül bilen gömülen ýagdaýda tapyldy. Şundan hem görnüşi ýaly kimdir biri bu uly seýfi gaçyp baryarka ýany bilen alyp gitmäge synanşypdyr. Emma bir kilometr çemesi ýol geçensoň, ony taşlap gidipdir» diýdi.

Seýfde on ýyl möhletli kreditler, karz-kowallar we emläk bilen baglanyşykly meseleler hakynda gyzykly maglumatlar bar. Maglumatlardan hem mälim bolşy ýaly Sulpisiý maşgalasy Kuma şäherine ol ýerde iş bilen baglanyşykly gatnaşyklary we ýakyn dostlary bar bolandygy ýerleşen bolmaly.

Şeýle-de Pompeýdäki Faun öýüniň daşyndaky «Have» ýazgysyna Napolidäki bir maşgala mazarynda-da duş gelindi. Mazaryň Wezuwiý heläkçiginden halas bolup Napolä ýerleşen maşgala degişlidigi çak edilýär.

Barlaglaryň dowamynda S.Tak birnäçe aýallaryň we azat edilen gullaryň gelip ýerleşendigi baradaky maglumatlara-da duş gelipdir. Heläkçilikden soň diri galanlaryň birnäçesi täze şäherlere göçüp barandan soňra biri-birleri bilen nikalaşypdylar. Şol aýallaryň biri bolan Wettiýa Sabina Napolide mazaryna «Have» ýazgyly mazar daşy dikilip jaýlanypdyr. «Have» sözi rimlilerin b.e.öňki 80-nji ýylda

şäheri basyp almagyndan öň we soň Pompeýde gepleşilen dialekt bolan oskan diline degişli söz. «Hoş geldiňiz» diýmegi aňladýan bu söze biziň günlerimizde jaýlaryň daşky gapysynyň agzyna düşelýän palasçalarda gabat gelmek mümkin.

Şol sanda belli-belli maşgala atlaryna seredibem barlaglary belli bir derejede dowam etdirmek mümkin. S.Tak «Birnäçe kese ýerlileriň, göçegçilerdir gullarň resmi maşgala atlarynyň bolmandygyny, munuň bolsa olaryň yzyny çalmagy kynlaşdyrýandygy üçin şäheriň daşynda ýerleşenleriň çak edişinden has köpdüginini» aýtdy.

Taryhy maglumatlaryň arasynda imperator Tit Wespasianyň Napolide heläkçilikden halas bolanlary jaý bilen üpjün etmek üçin gurluşyk işlerine başlamak baradaky buýrugy-da bar.

S.Tak Rim imperatory Tit Wespasianyň heläkçilikden halas bolamlaryň ýerleşen şäherlerime pul kömegini edendigini ýüze çykardy. Berlen pullar aslynda Pompeýden we Gerkulanumdan gelen pullardy. Aslynda döwlet heläkçilikde wepat bolanlaryň we hiç hili mirasdüşeri bolmadyk adamlaryň puluny özüne alypdy. Soňra ol pullary diri galanlaryň ýerleşen şäherlerine iberipdi. Professor S.Tak muňa garamazdan Tit Wespasianyň hamala halka öz jübüsinden çykaryp kömek eden ýaly görünmek isländigine ünsi çekýär.

Imperator her näçe mugthorlyk edip özüni şöhratlandyrmak islänem bolsa, paýlanan pullar bilen bosgunlaryň täze jaýlar gurup ýerleşmesini aňsatlaşdyrypdy.

S.Takyň aýtmagyna görä, Pompeý we Gerkulanum şäherleri düýbünden ýok bolup gidenem bolsa, döwlet diri galanlaryň gelip ýerleşen ýerinde täze oturymlu raýonlary, suw geçirijilerini we jemgyýetçilik binalaryny gurmaga başlapdy.

Perrin MARGARÝAN.

Egeý uniwersitetiniň terjimeçilik bölüminiň uçurymy.

«Live Science», 26.02.2019. Taryhy makalalar